

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

komt in plaats van hem naar haar te laten komen, een hoogtepunt van ontwapenend narcisme. Onder de formules waarmee hij zijn schrijverschap definieerde is die van ‘jezelf te grabbel gooien om angst tegen te gaan en liefde aan te maken’ er in dit kader één om te onthouden.

En omdat Vlaanderen niet kan bestaan zonder een vleugje Frans werd de eerste middaglezing, over herinnering en creativiteit, door Nicole Minazio in die taal uitgesproken, onder de titel *Processus créatif et remémoration*. Zij putte haar inspiratie uit *Le deuxième sexe*, de autobiografie van Simone de Beauvoir en uit de reeks vervolgböeken daarop. Tezamen horen deze delen tot het meest boeiende en geslaagde dat Frankrijk in de twintigste eeuw op het gebied van de autobiografie heeft voortgebracht. Minazio liet zien hoe De Beauvoir zelf zich zeer bewust was van de veranderingen die haar geest, haar herinnering en daarmee haar autobiografisch werk steeds opnieuw ondergingen. ‘Er bestaan geen feiten, alleen interpretaties’, schreef ze. Het gaat om ‘een voortdurend opnieuw en anders kijken naar het bestaan en naar zichzelf’. Ondertussen blijft zij toch trachten met die interpretaties zo dicht mogelijk in de buurt van de feiten uit dat verleden te blijven. Lang niet alles is fictie. In die spanning moet geleefd en geschreven worden.

Dat werd nogmaals onderstreept in de lezing van Annelies van Hees, die drie autobiografieën van Hans Christian Andersen besprak. Waar De Beauvoir telkens nieuwe fasen van haar bestaan onder de loep neemt, vergezeld van twintigste-eeuwse reflectie op het schrijfproces, zien we de sprookjesschrijver driemaal, en op zeer verschillende toon, zijn eigen leven beschrijven, uiteraard zonder die kritische reflectie. Die werd door Andersenkenner Annelies van Hees op deskundige wijze geleverd. De toehoorders zagen zich daarbij geconfronteerd met nog een ander spanningsveld, ditmaal tussen leven en werk. Tegenover de wonderlijk rijke verbeeldings-

wereld van Andersen waaruit een oeuvre is voortgekomen dat de eeuwen trotseert, staat een leven dat, hoe succesrijk ook, vooral getekend lijkt door gemis, masochisme en mislukking.

Dat was gelukkig niet het geval met de laatste representant van ‘autofictie’ deze dag, de zeer levende, en blijmoedig aanwezige Vlaamse dichter Leonard Nolens. Hij werd ingeleid door Jo Smet, die over ‘autobiografische poëzie’ sprak — ‘sinds Mallarmé is de poëtische taal per definitie én autobiografisch én psychoanalytisch’, want ‘poëzie onderzoekt de eigen gespletenheid, de postmoderne verbrokkeldheid’ — en daarna door Joris Gerits. Deze omschreef het werk van Nolens treffend als poëzie waarin de vraag ‘Wie ben ik?’ nooit losstaat van de vraag ‘Wie zijn de — mijn — anderen?’ Dichten wordt bij Nolens ‘je leven verankeren in woorden, en het leven uit die woorden laten ontstaan’. Hierna las Nolens zelf nog een kwartier voor uit zijn bundel *Bres*: ‘Het boek dat ik pen, het boek dat ik ben, het boek dat ik nooit kan schrijven.’ Het was zeer mooi. Zoals de hele dag zeer mooi was. Zo luidde de overheersende mening van het publiek, dat zich hierna in Brugge ging verpozen.

Van Amsterdam tot Kongo

Verslag van

Over grenzen

[Amsterdam, 7 november 2008]

WOUTER WOUTERS

De jaarlijkse studiedag van de Nederlandse Vereniging voor Psychoanalytische Psychotherapie ging ‘over grenzen’, in een dubbele betekenis. In verschillende voordrachten werden werkterreinen en werkwijzen besproken die gemiddeld niet zo ‘standaard’ zijn in ons vakgebied. Een tweede creatieve

betekenis van 'over grenzen' was de koppeling van een coreferent vanuit een andere invalshoek aan elke spreker.

In de interactieve inleiding door Frans de Jonghe, aan de hand van een aantal videofragmenten uit *The Sopranos*, werden thema's als enactment, (overmatige) zelfonthulling en het omgaan met weerstand op sprankelende wijze geïllustreerd. De grensoverschrijdingen van Tony Soprano, maar evenzeer van zijn therapeute, Dr. Melphy, waren humoristisch en misschien zelfs wel herkenbaar.

Jaak Le Roy vertelde in de eerste voordracht een indrukwekkend verhaal over counseling en mediation in lokale gemeenschappen in Kongo. Over kinderen die om uiteenlopende redenen — waarbij religie een tamelijk dubieuze rol speelt — worden uitgestoten en als heks worden bestempeld. Hij liet zien hoe deze hekserij alleen begrepen kan worden in een gezinscontext. Helder schetste hij de complexe problematiek van traditionele gebruiken in een veranderende samenleving, en hoe die veranderingen kunnen leiden tot gebrek aan containment en chaos. Het herstel van (generatie) grenzen is daarbij essentieel. Leren praten, het aangaan van een open dialoog en het delen van gevoelens helpt de angst wegnemen. Actiegericht counselen leidt tot minder uitstoting. In een tussenzinnetje noemde hij War Trauma Foundation, als faciliterende organisatie voor zijn project. Deze organisatie verdient mijns inziens veel meer aandacht dan zij krijgt, omdat zij overal waar dat nodig is lokale hulpverleners opleidt om trauma's te helpen behandelen. Zie www.wartraumafoundation.nl.

Marian Tankink, medisch antropoloog, beschreef als co-referent de dilemma's van een vluchtlinge uit Soedan, die zweeg over haar traumatische ervaringen, en in dat zwijgen niet alleen zichzelf, maar ook haar familie(eer) beschermde. De geschetste casuïstiek liet zien hoe betrekkelijk de westerse standaarden voor psychologische hulpverlening zijn, en hoe belangrijk het is om gedegen kennis te hebben van de

betreffende cultuur, wanneer een vluchtling via een verwijzer bij ons in de spreekkamer komt. Getraumatiseerde vluchtelingen vergen een therapeutische aanpak waarbij interculturele aspecten nadrukkelijk bekeken moeten worden. Dat vergt een actievere houding van de therapeut; de therapeut moet meer doen, ook wellicht praktische hulp bieden, bijvoorbeeld bij het vinden van een goede advocaat of een veiliger woning. Dat vraagt dus om een herdefiniëring van grenzen van onze behandelvisie.

Jurgen Cornelis, psychiater bij de crisisdienst in Amsterdam gooide daarna een knuppel in het hoenderhok: de effectiviteit van therapie wordt slechts maximaal voor vijftien procent verklaard uit het theoretische referentiekader. Het geloof dat je als therapeut hebt in wat je doet, dat werkt. En hoop bieden, dat werkt ook. In zijn werk bij de crisisdienst hanteert hij het uitgangspunt dat een crisis een moment is om te veranderen, en dat gebeurt altijd in een sociale context, dus met andere mensen. Zijn strategie is dan ook om bij een crisisaanmelding belangrijke familieleden of vrienden erbij te betrekken. En daar gaat hij grensverleggend bij te werk, door zelfs bijvoorbeeld in de telefoon van cliënt op zoek te gaan naar relaties. Bemoeizorg? Meer dan dat denk ik. Door het (gezins)systeem deelgenoot te maken van de verandering van een van de leden, verandert het systeem. Zijn discussievraag, wat het effect zou zijn binnen het werken van de crisisdienst als men psychoanalytisch zou zijn geschoold, bleef jammer genoeg wat in de lucht hangen.

Mark Kinet reageerde op de vorige spreker zoals hij het noemde 'uit het vuistje' en nam de zaal mee in een *tour d'horizon* door pakweg een eeuw filosofie en psychotherapie, waarbij onder anderen Winnicott, Klein en met name Lacan in rap tempo voorbijkwamen. Ongeveer dertig procent van de bevolking is onveilig gehecht, heeft dus niet een solide grens tussen het kind in zichzelf en de buitenwereld. Mensen in

crisis kunnen zichzelf niet vasthouden. De verknoping van aanleg, aandrift, gehechtheid en biografie vormt volgens hem de sleutel voor de hulpverlening. Veel informatie, die gelukkig ook nog binnenkort in boekvorm uitkomt.

Na de pauze was er een muzikaal intermezzo waarin een Iraanse musicus optrad met zijn zingende moeder en een Kroatische vriend; zij verzorgden een levendige vertolking van enkele Iraanse en Kroatische traditionals.

Martha Mens, psychodynamisch counselor, ziet organisaties als emotionele werelden met een geheel eigen dynamiek. Zij liet de zaal zien hoe de kernactiviteit van een bepaalde overheidsorganisatie (bv. een penitentiaire inrichting) mede van invloed is op de organisatie, en effect heeft op de gepresenteerde organisatieproblematiek (bv. onderling wantrouwen). Haar idee is dat zodoende emoties de ‘organisatie-in-mij’ weerspiegelen. Ze liet bovendien zien hoe het werken met een duo-collega een duidelijker zicht kan geven op wat er speelt in de organisatie doordat er verschillende overdrachtsreacties plaatsvinden.

Joep Choy nam in reactie op de vorige spreker de zaal vol relativering en humor mee in een korte, maar bondige cursus systeemdenken. Hij borduurde voort op het thema ‘erbij horen versus zich willen onderscheiden’, en benadrukte dat individueel gedrag altijd een reactie is op gedrag van een ander. Choy wees er in dat verband op dat juist spanning in de betrekkingen ervoor zorgt dat elk meningsverschil leidt tot een conflict. Kunnen zeggen dat ‘we het eens zijn over de wijze waarop we mogen verschillen’ is een ontwikkelingstaak. Veel organisaties en (partner)relaties worstelen hiermee. Thijs de Wolf hield tot slot een warm pleidooi voor het herbenoemen van wat ons werk inhoudt. ‘Psychoanalytisch behandelen’ zou volgens hem een mooiere benaming zijn, omdat uiteindelijk de aard van het proces het meest van belang is. Zijn herdefinitie van ons werk zou meer recht doen aan juist de diversiteit ervan, zonder

uit het oog te verliezen dat het theoretische kernkader toch het psychoanalytische is en blijft.

Ik vond het een mooie dag, leerzaam, boeiend en inspirerend, maar ook confronterend: hoe verschillend is het werken in de crisisdienst, in Kongo of met vluchtelingen. Maar ook stimulerend, omdat zichtbaar werd hoe met het psychoanalytisch gedachtegoed binnen totaal verschillende kaders zeer nuttig werk kan worden verricht.

Baby in alle staten

Verslag van

Babies and brains

[Gent, 14 en 15 november 2008]

MILEEN JANSSENS

Tot ieders verrassing kwamen honderden deelnemers uit Nederland, Vlaanderen en ‘Nord Pas de Calais’ af op een Franstalig congres in hartje Gent, waar een schare vermaarde sprekers-psychoanalytici het woord voerden over ‘de baby’. In volgorde van aantreden maakten we kennis met Pierre Delion, Nadia Brunschweiler-Stern, Dominique Charlier-Mikolajczak, Daniel Stern, Bernard Golse, Véronique Lemaître, Nicole Vliegen, Annette Watillon en Lisa Ouss. Claudine Crommar organiseerde dit congres in het kader van de recente oprichting (in Gent) van het Centrum Lebovici, waar gewerkt wordt met baby’s en jonge kinderen met hun ouders. De goedgekozen en -gemonteerde filmfragmenten met en over Lebovici zorgden voor een mooi afgewerkt geheel.

Om in kort bestek deze interessante gebeurtenis te kunnen bespreken zal ik vooral die bijdragen de revue laten passeren die me zelf het meest beroerden.

Nadia Brunschweiler-Stern (vrouw van) besprak de schaal van Brazelton waarmee zij